

boekbespreking

Robin Williams over typografie

Een dame geeft raad

Frans Goddijn
fg@fgbbs.iaf.nl

abstract

Tijdens de heuglijke NTG-dag in het vorstelijke Leuven vond ik op de boekentafel van Addison-Wesley twee leuk uitzierende boeken over typografie en ontwerp. Mooie, knalgele boekjes die even onderhoudend als leerzaam bleken, geschreven door Robin Williams: *The Non-designers's Type Book* en *The Non-designers's Design Book*. Ik sla er één voor u open.

keywords

typografie, letters, ontwerp, expert

Geel?

Is geel een signaalkleur waarmee hedendaagse typografen aan elkaar laten zien dat ze 'hip' zijn? Het lijkt er wel op. Ik heb niet erg veel boeken over typografie en ontwerp, maar bijna allemaal vlaggen ze felgeel. De 'Tekstwijzer' van K.F. Treebus (SDU uitgeverij) is nog degelijk grijs, evenals het klassieke 'Boek over het maken van boeken' door de *eminence grise* Huib van Krimpen (Gaade Uitgevers) maar het loodzware kleurige kijkboek 'TYPO' over de beste typografen van de wereld (uitg. Könemann) heeft al een paar spetterende vlakken geel op de cover, de langwerpige, vuistdikke encyclopedie 'Fontbook' van FontShop is net zo kanariegeel als mijn andere FontShop uitgaven, het mooie typografieboek 'LetterFontein' (uitg. Fontana) heeft in geel het woord 'letter' op rug en front, Rookledge's 'International handbook of typedesigners' is okergeel en dezelfde uitgeverij gaf hun 'International TypeFinder' gele letters op zwarte achtergrond. Zelfs Joyce Irene Whalley's 'Writing implements & accessories (from the roman stylus to the typewriter)' is ooit cadmiumgeel geweest, voordat het verbleekte.

Geen wonder dus dat Robin Williams geel koos voor de door haar zelf geschreven en zelf vormgegeven boeken 'The non-designer's Type book' en 'The non-designers's Design book'.

No more cats

Er zijn zoveel Engelstaligen dat er meerdere dezelfde naam hebben. Zo las ik onlangs dat Phil Taylor een groot dartskampioen is. Dat zal wel een andere Phil Taylor zijn dan 'die van ons', de paardrijdende typograaf en T_EX guru.

En nee, deze Robin Williams is niet *de* Hollywood-acteur Robin Williams, en ook niet de brutale Engelse zanger. Deze Robin Williams is een dame, die achterop haar boeken verschijnt met portretfoto's die rond de vorige eeuwwisseling lijken te zijn gemaakt. Mondain en frivool.

Vandaag de dag leeft een Amerikaan niet als er niet over zijn of haar privé-leven kan worden geroddeld en Williams doet haar best om de snuffelaars naar details enigszins tegemoet te komen. Haar boek over typografie heeft een opdracht aan 'Allan Haley, with graceful appreciation for inspiring, educating and befriending me'. Achterin het boek vertelt ze 'About the author' dat ze vlakbij Sante Fé, New Mexico woont, 'still a single mom of three kids, three dogs, but no more cats.'

Dat klinkt veelzeggend: 'but no more cats'. Het voorgaande boek over design was nog opgedragen aan 'Carmen Carr, my comrade in Design, my friend in Life. — with great love, R.' Toen woonde ze met '...three kids, three dogs, a cat, [...] and lots of wild rabbits.' Het katje is weg, en Robin hoeft niet zo nodig een nieuwe.

Typografie: training van het oog

Williams maakt van de argeloze tekstverwerkende computergebruiker een beginnende typograaf en allereerst wijst ze ons op een aantal typografische details waardoor je in een oogopslag het verschil ziet tussen dom tikwerk en beginnend typesetten. De T_EX gebruiker herkent de eerste al snel: een passende lettergrootte, een passende regelbreedte, de correcte "aanhalingstekens" in plaats van het "-teken, het gebruik van de juiste hoeveelheid spatie in ... in plaats van ... en het verschil in breedte van afbreekstreepje, gedachtestreepje en het streepje tussen twee jaartallen. Door de voorbeelden in het boek ging ik nadenken over de gedachtestreep in T_EX en een discussie ervan op TEX-NL leverde een mooie nieuwe macro op waarmee dit streepje — in *mijn* ogen — een mooier en duidelijker verschijning kreeg.

```
\def\denk{\leavevmode%
\thinspace\penalty0
\hbox{--\kern -.25em--}
\thinspace\penalty0}
```

Een ander licht dat me door het voorwoord van Williams' boek al opging was het verschil tussen 'echte' small caps en de namaak small caps die door de computer kunnen worden gegenereerd. Bij nep-small caps is er steeds een verschil in donkerheid van de letters, die eerst niet zo opvalt, maar steeds meer gaat tegenstaan naarmate je je er meer van bewust wordt. Ga zelf eens na welke letter precies wordt gebruikt als je `\textsc` kiest. Het gebruik van ligaturen gaat net zo: in \TeX krijg je ze meestal cadeau, en je begint ze pas bewust te zien als ze een keer zijn weggevallen. Daarna begin je je te ergeren aan teksten waarin ligaturen niet, of slecht worden gebruikt. De *f* en de *i* botsen dan op elkaar in het woord *fiets* of de *ffi* gaan ongemakkelijk in *polonaise* in het woord *efficiënt*.

Geschiedenis van typografie

De stoet letters vanaf het begin van de boekdrukkunst is al op menig NTG-dag tijdens een lezing via sheets langs de plaat van de overheadprojector gegleden. In Leuven nog, waar Thierry Boucher ons weidse letterlandschappen toonde van allerlei aard, ons de keuze latend van 'you like *it*... you no like *it*... pfft!'

Ook Williams behandelt deze onmisbare stof en ze doet dat kort en bondig, voor de lezer die alles wil weten maar wel snel graag en niet te moelijk. In het boek worden meer dan 115 fonts gebruikt als voorbeelden van lettersoorten (oldstyle, modern, slab serif, sans serif, fringe, scripts en decorative) die voor verschillende doeleinden kunnen worden ingezet.

Readable & legible

Ik weet niet of andere Engelstalige typografen het subtiele verschil tussen de woorden *readable* en *legible* op dezelfde manier hanteren, maar Williams creëert er een handvat mee om het verschil duidelijk te maken tussen koppen en broodtekst. De *letter* van de broodtekst van een pagina moet zo onopvallend mogelijk zijn om optimaal leesbaar te zijn. De lezer glijdt met de ogen over de tekst en haalt zo *informatie* binnen, een gedachtestroom van de auteur. De letter waarmee de gedachten worden overgedragen moet zelf niet opvallen. Als de lezer denkt: 'hee, wat een geinige *q* staat daar, en wat een aanstellerige griekse *y* zit er in dit fontje', dan is er iets foutgegaan in de keuze van de letter. Met *readable* bedoelt Williams een *leesbare* tekst die je gedachten influistert zonder zelf een rol te spelen. Een *zichtbare* tekst daarentegen wil opvallen. Het is een kopje, een kreet die

allereerst gezien wil worden en dan pas begrepen. Deze *legible* letter mag een contrast vormen met de broodtekst, graag zelfs. Daarom: bijvoorbeeld een schreefloze letter voor titels boven tekstblokken in een schreeffletter.

Met voorbeelden laat Williams zien waarom je in een broodtekst niet zonder meer de schreeffletter kunt vervangen door een even grote schreefloze. Ga je over op een schreefloze letter, dan moet je tegelijk de regelbreedte verminderen, de regelafstand vergroten en een iets kleiner type kiezen. Ook toont ze hoe al te opvallende letters in een titel blikvangers worden zonder dat de betekenis van het woord nog valt te ontcijferen.

Woordspatie en letterspatie

'Onze' \TeX is vrij goed in het uitvullen van regels en \TeX beperkt zich daarin doorgaans tot het behoedzaam rekken van spatie tussen woorden. Misschien daarom struikelt mijn oog direct zodra er met spaties tussen letters wordt gerotzoooid. Williams kent \TeX niet, ze gebruikt PageMaker 6.5 en ze zorgt regelmatig voor een 'betere' uitvulling van een alinea door spatie tussen letters én woorden te variëren. Ik vind dat gruwlelijk en dat mag, want nu ons oog enigszins is geschoold, mogen we ook eigenwijzer worden: 'trust your eyes. If it looks like the words are too close together, they are. If it looks like the letters are too far apart, they are.'

Als je je afvraagt *hoe* je kunt variëren in letterafstanden, moet Williams lachen: 'Ha! read the manual.'

Wees geen watje!

Hoewel Williams de geldende regels van goede smaak stuk voor stuk behandelt, wil ze daarmee niet zeggen dat er niet tegen mag worden gezondigd. Integendeel, alleen: als je het doet, doe het dan opvallend fout, is haar devies. Een beetje naast de pot piesen is knoeien, er straal naast spuiten is kunst, zo mag ik het misschien vertalen. Robin Williams slaakt hier kreetjes van opwinding: 'It's okay to break the rules, but break them with gusto! [...] Don't be a wimp! [...] Oh, the possibilities are endless and exciting!'

Voor ons \TeX -users is het leven echter niet zo makkelijk. Als je niets extra's doet, krijg je van \TeX een redelijk uitgevulde tekst in een wat te grote letter met iets te krullerige cursieven. Het kost al moeite om fraaie typografie te produceren maar het vergt grote kracht en diepgaande \TeX -kennis om uit de band te springen zonder dat je verdwaalt in foutmeldingen. En dan geef ik het al gauw op.

\TeX is zo braaf en voorzichtig! Stel dat ik met een hoofdstuknummer heel groot in lichtgrijs zo wil schuiven dat het zichtbaar én leesbaar is, en dat ik een tussenkopje in witte letters op een zwarte achtergrond in een rechthoekje de tekst wil binnenschuiven zodat de tekst erom-

heen loopt... dat zijn dingen die met de handleiding op schoot met een pakket als PageMaker wel te doen zijn. In T_EX is het óf doodgemakkelijk, als Hans Hagen het toeval-
lig in ConTeXt heeft ingebouwd (wat meestal het geval is), óf hels moeilijk, bijvoorbeeld als het nog niet in de Con-
TeXt manual staat...

Kleur in zwart-wit

In een paar korte hoofdstukken laat Williams de lezer proe-
ven van *kleur*. Tenminste, datgene wat drukkers en typo-
grafen kleur noemen. Stel dat binnen de alinea's op deze
pagina verschillende lettertypes waren gebruikt, in romein,
cursief en vet. Doordat bij het printen die ene vette ali-
nea meer inkt krijgt dan de andere, oogt dat vlak van een
afstand donkerder dan de overige, en de andere vlakken
zien er ook anders getint uit. In een roman probeer je alle
pagina's even grijs te krijgen, maar in andere documenten
kun je bewust omgaan met die verschillen en daarmee een
duidelijke visuele structuur aanbrengen op de pagina. Een
korte samenvatting zou dan niet per se bovenaan hoeven te
staan, het kan ook als een klein apart vlak binnen de rest
van de tekst worden gezet, zolang de 'kleur' van dat tekst-
blok maar overduidelijk maakt dat het hier om een apart
eilandje met informatie gaat, aantrekkelijk neergezet tus-
sen de andere tekst-elementen. Ook hier moet ik zeggen
dat ik verlekkerd naar de voorbeelden kijk, beseffend dat
ik er vanuit T_EX niets mee kan. Zoals onze kat die in de
vensterbank likkebaardend miauwt naar het merel dat on-
bereikbaar dichtbij door de tuin hipt.

Winkelen

Kooplustig gemaakt door boeken over typografie heb ik
weleens de neiging om een paar fonts te bestellen. Ge-
woon, 'doe mij maar een paar fonts!' Alleen, de onvermij-
delijke vraag is dan 'en welke mogen het wezen?' — dat
is dan wel irritant, want de winkelier wil me best wat ver-
kopen, het aanbod is er, de prijzen zijn laag, maar het komt
zelden tot een koop. Waarom? Ik kan geen keuze maken.
Ik wil een font dat niet opvalt, en dat toch zo mooi is dat
kenners zullen zeggen: 'Wat heb jij een mooi fontje!' Ook
moet het een hele familie zijn, compleet met *echte* small
caps en oldstyle cijfers in meerdere expert sets, liefst met
'swash' letters erbij voor als een letter in een kopje eens
extra de blits mag maken. Maar stel dat zo'n font er is, en
dat is er zeker, wat doe ik dan als ik mijn credit card num-
mer heb gegeven en als ik met de teruggekregen codes de
bronbestanden heb kunnen krabben van de cd-roms die ik
van de diverse fontbibliotheken in huis heb gehaald?

Als hulp bij het eerste probleem schreef Williams een
hoofdstuk over fontkeuze. Daarbij komt ze met verras-
sende overwegingen.

Bijvoorbeeld de benadering van de andere kant van het
productieproces: op welke resolutie zullen de fonts wor-
den gebruikt? Als je de letter gebruikt voor faxen, zijn er
andere eisen te stellen dan als je er een boek mee maakt dat
uiteindelijk op zeer hoge resolutie wordt gedrukt. In het
boek kun je letters met dunne lijnen wel kwijt, door een
fax kunnen die subtiliteiten verloren gaan. Op wat voor pa-
pier wordt gedrukt? Als het 'gaatje' van de e klein is, en je
print met inkt op grof papier, dan vlekt de boel dicht.

Wil je een studieboek, een roman of een kinderboek ma-
ken? Is het van belang dat de letter 'zuinig is met papier'?
Een boek in times gezet zal beduidend minder pagina's no-
dig hebben dan hetzelfde boek in palatino, bijvoorbeeld.

Als je een broodletter hebt, vind je daar een passende,
op de goede manier contrasterende letter bij voor de titels?

Stuk voor stuk eye-openers. Alleen, als je dan met een
zak vol letters 'de winkel' uitloopt, zit je als T_EX-user nog
met de vraag hoe je dat hele typografische vuurwerkpakket
het beste in je T_EX kunt steken. Uit angst me een rund te
voelen stel ik daarom de aanschaf vaak even uit, tot een
nationale T_EX-guru per ongeluk aanbiedt me 'wel even te
helpen'... thanks Taco!

Zo heb ik ooit, voor ik Taco Hoekwater kende, de hele
familie Van Dijck aangeschaft, een leuke fontfamilie met
alleraardigste telgen. Alleen de vette zoon des huizes is
net niet vet genoeg en de cursieve dochter is wel heel er
apart, eentje met zeer geaffecteerde maniertjes. Alles bij
elkaar een leuk stel, maar niet geschikt voor bijeenkomsten
waar ernstige teksten samenkomen en net te deftig voor
vrolijke liedjes. Nog steeds moet ik daar een vet pleegkind
bij zoeken en een wat minder wild cursiefje.

Dertien doodzonden

In het hoofdstuk 'Telltale signs of desktop publishing' be-
handelt Williams een aantal eigenschappen waarmee de
lompe boeren van de typografie, de nouveau riche van de
letterplakkers, de would-be vormgevers zich verraden. En,
ik moet het hier eerlijk bekennen, ik ben geschrokken!

Zo wordt uitgelegd dat *niemand* meer Helvetica ge-
bruikt. Helvetica is lelijk, dom, passé, een smerig en goed-
koop residu uit de zestiger jaren. Nu het ook nog gratis
zit bij de meeste printers wil geen enkele typograaf er nog
dood mee worden gevonden.

En ik gebruik nog helvetica.

Ook vertelt Williams dat een grijze achtergrond van de
tekst binnen een kader echt en helemaal 'fout' is. En als
dat kadertje ook nog ronde hoeken heeft, is het helemaal
tijd om een teiltje te pakken.

Oef, in mijn briefstijl heb ik de adressering in zo'n kader.
Met grijze achtergrond nog wel.

Gelukkig bezondig ik me niet aan de andere elf moge-
lijke flaters die de kluns ontmaskeren. Bij dit hoofdstuk

voelde ik me wel betrap, ongeveer zoals ik laatst, op een keurig feestje, tijdens mijn tweede glas wijn merkte dat ik moeite kreeg met het woord ‘republikein’. Replu, Repubi, replubli... Ik zal in het vervolg beter oppassen. Alleen al om dit hoofdstuk is het boek zijn geld waard.

‘... You can put a cat in the oven, but that don’t make it a biscuit’, is het motto voorin het boek. Kennelijk heeft Robin Williams de kat niet opgegeten.

Robin Williams
The Non-designers’s Type Book
 Peachpit Press, Berkeley california
 ISBN 0-201-35367-9

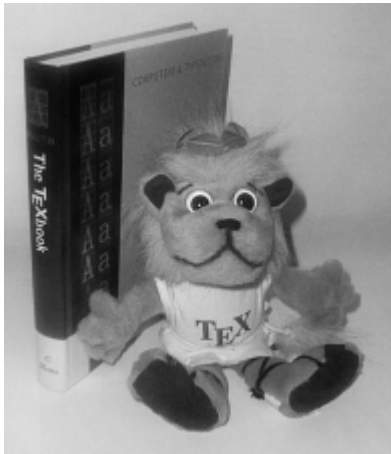
Ook verkrijgbaar:
 Robin Williams
The Non-designers’s Design Book
 Peachpit Press, Berkeley california
 ISBN 1-56609-159-4

T_EX Merchandising

Martin Schröder
 Martin.Schroeder@ACM.org

The “Independent T_EXnical Working Group on T_EX Merchandising” (ITWGTM) proudly presents its first results: the one and only T_EX lion as soft “ware” and as a pin.

The teddy:

The pin:

The teddy is available in Germany for DM 55 from Liebscher & Partner, Am St. Niclas Schacht 13, D-09599 Freiberg/Sachsen, Tel. (+49) 03731/78 13 86, Fax (+49) 03731/78 13 77, E-Mail info@freibergnet.de, <http://www.freibergnet.de>
 T_EXies outside of Germany should contact their local T_EX user groups to save handling charges by combining orders.
 The pin is available for DM 3 either from your local T_EX user group or directly from the ITWGTM; contact me if you have any problems.
 You can learn more about the ITWGTM at its homepage at <http://home.pages.de/~tex-merchandising/>.